

Ontroerende opera over twee zwarte jongetjes. Theaterkroniek
Max Arian

Eerst was het een volkomen vergeten verhaal dat in 1837 ergens in West-Afrika begint. Arthur Japin (1956) hoorde er van en schreef er na tien jaar onderzoek een roman over: *De zwarte met het witte hart*, in 1997 verschenen en nu al vierenvestig keer herdrukt en in meer dan tien talen vertaald. Nu is het ook een opera, waarvan Japin zelf het libretto heeft geschreven en de muziek is gemaakt door de Britse componist Jonathan Dove, in opdracht van het Onafhankelijk Toneel in Rotterdam, dat er een ontroerende en tot nadenken stemmende voorstelling van heeft gemaakt. Een feest om mee te maken (wat nog een paar keer kan in april en mei), ook al gaat het om het droevige lot van twee zwarte prinsjes die vanuit Afrika naar Europa worden gestuurd en die daar geen van beiden gelukkig worden.

Twee neefjes, Kwasi en Kwame, allebei Afrikaanse prinsjes, worden in 1837 door hun vader en oom de Asantehene, de koning van het Ashanti-volk in West-Afrika, naar Nederland gezonden. Om daar een Europese opvoeding te krijgen, maar meer nog als garantie voor een overeenkomst, waarbij Nederland in Afrika soldaten mag werven als contractarbeiders die nauwelijks meer rechten zullen hebben dan de slaven, die Nederland al twee eeuwen uit Afrika heeft gehaald.

De twee zwarte jongetjes worden netjes aangekleed en op kostschool gedaan in Delft. Ze worden gepest door hun medeleerlingen, maar ook als curiositeiten ontvangen aan het hof, door kroonprinses Anna Pavlova en haar dochtertje Sophie. De twee neefjes zijn eerst onafscheidelijk, maar maken ten slotte tegenovergestelde keuzes.

Kwame verlangt steeds meer naar zijn geboorteland en gaat terug naar Afrika. Maar daar wordt hij, omdat hij zijn moedertaal verleerd is, weggehouden van de hoofdstad van de Ashanti, Kumasi, en moet in het Nederlandse fort Elmina blijven, waar hij geestelijk verkommert en uiteindelijk als een waanzinnige sterft. Kwasi wil het helemaal anders doen, hij tracht zich volkomen bij Nederland aan te passen. Hij houdt een voordracht voor de Nederlanders waarin hij de wrede praktijken in zijn geboorteland als barbaars aanklaagt en probeert carrière te maken in Nederlands Indië. Ook hij slaagt niet. Zijn zwarte huidskleur maakt het hem onmogelijk werk op zijn niveau te krijgen. Hij sterft berooid, met als enig geluk de kindertjes die hij heeft verwekt bij inheemse vrouwen die op zijn plantage wonen.

Kinderen

Het is een prachtige opera geworden. De lijnen zijn strakker dan in het boek, de muziek is bijna te mooi, het is wonderbaarlijk hoe de vele kinderen zingen en acteren in de eerste helft van de avond. Je zit tijdens de hele voorstelling op het puntje van je stoel. Je bent ontroerd en je wilt er elk woord van begrijpen. Maar je kunt er ook niet onderuit. Welke keuze de twee Afrikaanse jongens maken, ze komen altijd verkeerd uit. Dat is geen opwekkende gedachte in een tijd van debatten over de multiculturele samenleving. Moeten we dan maar allemaal thuis blijven zitten, in onze eigen omgeving? Ik vraag er Arthur Japin naar en hij erkent dat er in die zin niet veel hoop zit in het boek en in de opera: 'Kwasi krijgt aan het einde van zijn leven in Nederlands Indië een geheime missive onder ogen, waardoor hij begrijpt dat hij daar in de koloniale verhoudingen als zwarte geen carrière heeft kunnen maken. Hij vouwt een vogeltje van dat papier, het wordt door de kinderen in het vuur gegooid en de woorden gaan omhoog in de rook. Dat is eigenlijk de hoop. Dat Kwasi erkent dat z'n leven nu eenmaal zo is gelopen zoals het is. Hij is erg gelukkig met z'n kinderen die hij aan het einde van z'n leven heeft gekregen en dat is voor hem dan het enige dat van belang is. Maar het is inderdaad waar dat het boek, en ook de opera, geen hoopvolle boodschap bevat voor mensen die nu voor de keuze staan of ze zullen integreren of niet integreren. Voor deze twee jongens heeft dat allebei niets opgeleverd.'

Die discussie, integreren of niet, is nu heel erg actueel, maar speelde dat ook al toen hij aan zijn roman begon? 'Ja, ik herkende dat meteen toen ik het verhaal van Kwasi en Kwame twintig jaar geleden voor het eerst hoorde van een oude vriend die net uit Ghana was teruggekomen. Ik kende ook toen al mensen die voor dezelfde keuze hadden gestaan: je aanpassen of vasthouden aan je wortels. In die tijd ging het vaak om zwarte mensen. Nu, na 11 september en de moord op Theo van Gogh, is het geen kwestie van huidskleur meer, maar van geloof. Maar het gaat nog altijd om aanpassen of niet aanpassen.'

Arthur Japin heeft tien jaar van zijn leven in dit verhaal kunnen stoppen, omdat hij zich zo met die twee zwarte jongens kon identificeren. Het ging hem vooral om het isolement waar die twee jongetjes zich in bevonden, toen zij eenmaal in Nederland waren en op school door de andere kinderen werden gepest, een indrukwekkende scène in de opera: zelden zie je kinderen op het toneel zo intens gemeen afgebeeld. Dat heeft Japin op zijn eigen ervaring kunnen baseren: 'Ja, ik werd gepest op school, en nog erger, ik werd echt mishandeld en dat heeft een heel lange periode geduurd. Als jongetje heb ik op die school ook elke dag voor de keuze gestaan of ik me moest aanpassen aan die groep of mezelf moest zijn. De ene dag voel je je wat sterker en kom je voor jezelf op. En de volgende dag doe je, om er vanaf te zijn en geen klappen te krijgen, de dingen maar zoals ze die vragen. Dat is mijn persoonlijke insteek in dit verhaal. Daardoor moet je ook nadenken over wie jezelf bent, of het belangrijk is hoe je gezien wordt en hoe je weet wat je zelf bent. Die dingen komen eigenlijk in al mijn werk min of meer naar voren.'

Eigen identiteit

'Veel mensen voelen dat dilemma, zitten er mee dat ze niet bij een bepaalde groep horen. In het menselijk bestaan is het helaas zo dat iedereen op een bepaalde manier wel ergens buiten valt. Het blijkt dat veel mensen dat in dit boek en de opera herkennen. Ik krijg veel verhalen terug van mensen die met dat probleem worstelen, die zich aanpassen aan een nieuwe cultuur, zoals Kwasi, of, zoals Kwame, teruggaan en merken dat ze zo veranderd zijn dat ze helemaal niet meer passen in hun oude omgeving.'

Het is natuurlijk ook een verrijking meerdere culturen te kennen? 'Ja, zeker. Het wordt pas een probleem als je gedwongen wordt ergens in te passen, en dat moet natuurlijk heel vaak. Het is een grote luxe als je de vrijheid hebt van alles te proeven en je eigen identiteit samen te stellen. Dat is een situatie waar maar weinig mensen in verkeren. De meeste mensen hebben er mee te maken dat ze zich moeten aanpassen.'

Blijft de conclusie dan zo somber? 'Somber, nou... De hoop ligt toch in het individuele denken. Wat ik van bezig zijn met Kwasi en het schrijven van dit boek heb geleerd, is dat Kwasi altijd op zoek was ergens bij te horen. Hij had het gevoel dat hij nergens thuis was. Maar het tegenovergestelde van nergens is niet ergens. Het tegenovergestelde van nergens is overal. Als je in jezelf gelukkig bent, als je in jezelf de ruimte kunt vinden om te leven, dan kun je overal passen. In jezelf tevreden zijn, niet meer altijd de goedkeuring van anderen nodig hebben, dat is iets dat je in een mensenleven moet leren en dat kan iedereen herkennen.'

Vanuit een heel persoonlijke betrokkenheid heeft Arthur Japin er voor gekozen tien jaar onderzoek te steken in een in Ghana en in Nederland vergeten verhaal. Hij heeft archieven uitgepluisd in Delft, in Ghana, in Weimar en in Indonesië. Hij sprak met de kleindochter van Kwasi, die nu in Nederland woont, maar die ook niet veel van haar opa af wist (en die na het zien van de opera zegt: 'Ik vind het zo geweldig opa te horen zingen!'). Hij schreef een boek dat niet alleen een persoonlijke geschiedenis is en een roman met een maar al te herkenbare en actuele problematiek. Het is ook een boek waarin voor het eerst de eeuwenlange relaties tussen het deel van West-Afrika waar nu Ghana ligt, en Nederland ter sprake

komen, een vooral in Nederland volledig vergeten geschiedenis van handel in goud en slaven.

Japin is er wel trots op als mensen in Nederland nu de geschiedenis van de twee prinsen blijken te kennen, maar zijn vooropgezet oogmerk was dat niet: 'Eigenlijk heb ik maar één doelstelling en dat is mijn eigen nieuwsgierigheid naar zo'n leven te bevredigen, om me in te leven in dat leven en te kijken hoe dat moet hebben gevoeld. Die nieuwsgierigheid is iets dat als het goed is, tot het eind van het schrijven van het boek voortduurt. Toen ik aan dit onderzoek begon, was er nog geen internet, je moest overal zelf naar toe. Dat kost veel tijd, maar het is ook heel leuk. Ik denk wel eens dat ik nu eens iets heel anders zou willen schrijven, maar ik kom steeds uit op boeken over een echt geleefd leven. Dat is voor mij veel spannender dan zelf iets verzinnen. Want dan kan ik ook verzinnen hoe het moet hebben en hoe het afloopt. En het is erg interessant iedere keer in een totaal ander tijdsgewricht te wroeten.'

Noodlotsdrama

Een maand nadat zijn boek 'De zwarte met het witte hart' was uitgekomen, belde het Onafhankelijk Toneel met de vraag of ze er een opera van mochten maken: 'Toen was voor mij de cirkel rond. Want toen ik het verhaal hoorde, was het eerste waar ik aan dacht een opera. Ik was nog helemaal geen schrijver, ik had nog nooit een boek geschreven, wel liedjes, gedichten en toneelstukken. Ik had op de kleinkunstacademie gezeten en bij De Nederlandse Opera had ik een klein rolletje gedaan in La Vie Parisienne van Offenbach, ik was toen zelfs understudy geweest van Marco Bakker. Dus het was natuurlijk dat ik aan een opera dacht en ik vond het een groot noodlotsdrama: die twee leventjes die in gang worden gezet en voortdenderen zonder dat iemand er nog iets aan kan veranderen. Van mijn boek is al eerder theater gemaakt, ook in Ghana waar het Ghana National Theatre er een enorme voorstelling van heeft gemaakt waar tweehonderd mensen aan meededen. Toch hebben ze ook daar door mijn boek het verhaal pas weer leren kennen. En als ze het er over hebben, dan alleen over Kwasi, niet over Kwame die terugging en zelfmoord heeft gepleegd. Het klinkt als een wonder, maar er is grote kans dat onze opera nu nog elders zal worden uitgevoerd, ook vanwege de reputatie van Jonathan Dove, de componist. Het is niet alleen daarom dat ik de tekst in het Engels heb geschreven. Engels zingt beter dan Nederlands en het gaf me de mogelijkheid afstand te nemen en het materiaal met nieuwe ogen te bekijken. Maar een opvoering van deze opera in Ghana lijkt me niet goed denkbaar. Misschien kan er een goede videoregistratie komen die ze in Ghana kunnen zien.'

Kwasi & Kwame - De zwarte met het witte hart - is nog te zien: 15 en 17 april in het Muziektheater in Amsterdam, tel 020 6255455; en 27 mei in de Rotterdamse Schouwburg, tel. 010 4118110. Informatie: www.ot-rotterdam.nl

uit: Roodkoper, 12e jaargang, nummer 5 – januari 2008